
FRAZER-IMREGH MONIKA

Francesco Petrarca: A vallásos élet nyugalma fordítása (részlet)

Szörényi László Petrarcával kapcsolatos munkássága előtt tiszteleg az alábbi fordítás-részlet, amely elsőként adja vissza magyarul az erkölcsfilozófus Petrarca egyik legmélyenszántóbb művének kezdő oldalait. A *De otio religioso* a szerzetesek életének egyik legfontosabb mozzanatát járja körül, a vallásos szemlélődést. Mivel azonban fejtegetéseit nemcsak a szerzetesek, hanem a ma világi emberei is haszonnal forgathatják, sőt a lelkiiségtől kiüresedett, rohanó világunkban éppen a világi embernek van a legnagyobb szüksége a Petrarca által körüljárt elcsendesedésre, ezért döntöttem úgy, hogy Antonietta Bufano példáját követve a fenti módon fordítom a címet.

Kulcsszavak: Petrarca, vallásos szemlélődés, szerzetesi élet, erkölcsfilozófia

A *De otio religioso* című művét, amelynek fő témája a szerzetesi szemlélődés, Petrarca 1347 nagybőjti időszakában kezdte el írni, miután öccsét, Gherardót a karthauziak montrieux-i kolostorában meglátogatta.¹ A látogatás igen rövid volt, mindössze egyetlen nappal és egy éjszaka, mindazonáltal óriási hatást tett a költő-filozófusra, aki pontosan egy évvel azelőtt egy másik jelentős latin nyelvű morálfilozófiai mű írásába fogott bele a visszavonult életmód erkölcsi és szellemi előnyeiről és lehetőségeiről; ez a munkája a *De vita solitaria* (A magányos életről) volt.² Mindkét írásművén sokáig dolgozott, és az sem bizonyos, hogy befejezettnek tekintette őket, hiszen még a barátok kérésére készített újabb másolatok alkalmával is tovább dolgozott rajtuk.³ Míg a *De vita solitaria* a tudós humanista néhány baráttal megosztott, termékeny magányát

¹ BARSELLA (2018).

² MAGGI (2018).

³ ROTONDI (1958: xii), PETOLETTI (2020).

dicsőíti, amelyben az erkölcsi és szellemi felemelkedés mellett költői, szépírói és filozófiai munkák születhetnek, a *De otio religioso* azt a vallásos elcsendesedést magasztalja, amelyben az egyetlen tevékenység „az igazi nyugalom és a tökéletes látás”, azaz Isten szemlélésének elérése, ez pedig a szerzetesi élet célja. Petrarca művét sok novícius olvasta azután évszázadokon keresztül, többek között Erasmus is. Mint Unn Falkaid is hangsúlyozza, az emberi lény mindkét műben vendégként jelenik meg ebben a világban, hiszen igazi hazája Teremtője oldalán, a mennyekben van.⁴

Az alábbi fordításrészlet a könyv általam tervezett teljes fordításának első gyümölcse, amelyet a közelmúltban a Szegedi Tudományegyetemen megrendezett „*La sfida alla parola*” – *in occasione del 650° anniversario della morte di Francesco Petrarca* című konferenciát követően készítettem el. Reménykedem abban, hogy az ünnepelt, aki sokat tett Petrarca magyarországi jelenléteért a tudományos életben, örömét leli majd e részletben, ahogyan a megjelenő könyvben is. Az ünnepi kötet terjedelmi korlátai indokolják, hogy a részlet nem egy lekerekített gondolatmenettel zárul.

Források

DAL LAGO–BUFANO 2004

L. DAL LAGO (a cura di) – A. BUFANO (trad.), *Francesco Petrarca: La vita religiosa (De otio religioso)*, Padova, 2004.

GOLETTI 2006

G. GOLETTI (trad.), *Francesco Petrarca: De otio religioso*, testo latino a fronte, Firenze, 2006.

RIZZO–BERTÉ 2006

S. RIZZO – M. BERTÉ (a cura di), *Francesco Petrarca: Res Seniles. Libri I–IV*, Firenze, 2006.

Felhasznált irodalom

BARSELLA 2018

S. BARSELLA, *A szerzetesi magány humanista megközelítése (De otio religioso)*, in V. Kircham – A. Maggi (szerk.), *Petrarca. Kalauz az életműhöz*, ford. Lengyel R. et al., Budapest, 2018, 215–228.

FALKAID 2015

U. FALKAID, „*De vita solitaria*” and „*De otio religioso*”, *the perspective of the guest*, in: A. R. Ascoli – U. Falkaid (eds.), *The Cambridge Companion to Petrarch*, Cambridge, 2015, 111–119.

⁴ FALKAID (2015).

- MAGGI 2018 A. MAGGI, „*Te leszel a magányom*”: *a magány mint prófécia* (*De vita solitaria*), in: V. Kircham – A. Maggi (szerk.), Petrarca. Kalauz az életműhöz, ford. Lengyel R. et al., Budapest, 2018, 199–214.
- PETOLETTI 2020 M. PETOLETTI, *Il manoscritto di dedica del ‘De vita solitaria’ rivisto e corretto da Petrarca* (tavv. ii-iv), *Italia Medioevale e Umanistica*, 61 (2020), 129–150.
- ROTONDI 1958 G. ROTONDI, *Introduzione*, in: G. Rotondi (a cura di), *Il „De otio religioso” di Petrarca*, Città del Vaticano, 1958.

Első könyv

I.

1. Úgy illett volna, ó Krisztus boldog családja, hogy személyesen, magam szóljak néhány szót előttetek még akkor, amikor köztetek voltam, hogy kifejezzem csodálatomat, amit a hitetek ébresztett bennem, és hogy beszéljek az Úr szeretetéről, amelyen közösen osztozunk. 2. Ám amint láttátok, nem volt idő arra, hogy elbeszéljem, mi nyomja a lelkem, és miként ebben az életben minden kedves dolog a szélnél sebesebben el szokott illanni, alighogy megérkeztem, már el is távoztam – hogy egy távoli összefüggésben idézzem Caesar mondását: „jöttem, láttam, győztem”.⁵ 3. Merthogy győzni nem más, mint a kívánságunkat keresztülvinni: a győztes az, akinek teljesül a kívánsága. 4. Győztem tehát, mert elértem, amire vágytam: 5. megérkeztem a Paradicsomba, láttam Isten angyalait a földön, földi testben lakozni, akik, amikor eljön az ideje, az égben fognak lakozni, és el fognak jutni Krisztushoz, akiért harcolnak, miután elvégezték mostani száműzetésük munkáját, aki, ha nem *ismert volna* titeket *mielőtt megformált az anyaméhben*,⁶ és nem szentelt és szánt volna a választottak közé, semmiképpen nem mutatta volna meg számotokra ezt a nyílegyenes utat, amely a lehető legtávolabb áll a világ útvesztőitől. 6. Ám nehogy itt⁷ bármiféle teljességet reméljek, a szent örömnél, amelyet társalgásunk nyomán éreztem, csupán annak rövidsége szabott határt. 7. Alig pillanthattam meg a tiszteletre méltó arcokat: soha nem volt rövidebb a nappalom, soha sebesebb az éjjelem. 8. Míg azt a legmélyebb hitű szerzetest és a templomi közösséget szemlélem, míg az ájtatos csenden és az angyali éneken ámulok, míg titeket hol mind, hol egyenként csodállak, és ahogy az ember szokta, a nálatok hagyott kedves zálogomat⁸ ölelem, és egyetlen és kiváló öcsémmel a várva várt beszélgetésekben megnyugszom, úgy elrepül az a röpke idő, hogy

⁵ Suet. *Iul.* 37, 2. Ezekkel a szavakkal hirdette egy feliraton pontosi diadalmenetében Caesar a VI. Mithridatész fia, Pharnakész, Bosporus és Pontos királya felett Zélában, Kr. e. 47-ben aratott győzelmét.

⁶ Jer 1, 5. Vö. Ef 1, 4–5 és Róm 8, 29–30.

⁷ A Földön.

⁸ Öccsét, Gherardót, aki ott, Montrieux-ben volt szerzetes.

észre sem veszem. 9. Nem volt rá alkalom, hogy gondolataimat összeszedjem, és szavakba öntsem, mit érzek. Szünni nem akaró odaadásotok és megbecsülésetek – nem az a szokványos, amelyet Krisztusban minden vendégeiteknek kimutattok, hanem kivételes és kitüntetett – nyugtalanságot keltett bennem, hogy hosszabb időzésemmel el ne vonjalak esetleg titeket Isten dicséretétől és életek rendjétől; arra intettek, hogy sietve távozzam. 10. Azonkívül a rövid és vidám párbeszéd, amelyekbe hol itt, hol ott feledkeztem bele szent és józan örömmel, ámbár mindig ugyanarról⁹ szóltak, nem adtak lehetőséget a folyamatos társalgásra, ami azzal járt, hogy minden mondandómat elfeledtem. Amit viszont ennek vagy annak a szájából egymás után hallottam, mintha megannyi mennyei orákulumból tört volna elő. 11. Minek folytassam? Az történt velem, hogy miközben feszülten és ámuldozva figyeltem meg mindenkit és vizsgáltam meg mindent, sok dolgot elszórva hallottam, de semmit nem fejtettem ki folyamatosan, és szinte szótlannul távoztam kíséretetekben, ameddig azt számotokra a szigorú regula kötelékei engedték. Végül, ahogy távolodtam, szemetekkel, lelketekkel és sok, az éghez intézett fohással kísértetek, amit szereteteteknek tulajdonítok, úgyhogy én, aki egyetlen öcsémet kerestem ott, számosat találtam.

12. Most, hogy végre visszatértem magányomba, és felidézem mindazt a szent édességet, amelyet nálatok kóstoltam, az Úr szorgos méhei, ti szerencsés csillagzatú népség, még most is ízlelgetem, és midőn saját magam társaságában elrejtőzve ezen merengek, sok olyan dolgot találok, amit az a rövid nap hasznos útravalóként adott számomra. 13. Ezért, amire emlékszem, hogy azt akkor és ott a nagy sietségben elszalasztottam, most szándékozom pótolni, és írásban adom elő mindazt, amit előszóban nem tudtam elmondani, ha ugyan élő az én szavam, bűnös, megfáradt, tudatlan, elfoglalt¹⁰ emberé. 14. Bárhogy is legyen, nyelvem adósságát kezem rója le, hogy tetszésre méltóbban-e, nem tudom, de bizonyára maradandóbban. Hiszen a mégoly súlyos szó is elszáll, míg

⁹ *Id ipsum*, Augustinusnál a változhatatlan Istenre vonatkozóan ld. *Conf.* 9, 4, 11. Vö. Petrarca, *Rerum senilium libri* 4, 3, 7.

¹⁰ Az *occupatus* (elfoglalt) voltaképpen negatív kategória Petrarcánál, a pozitív *solitarius* (magányos) ellentéte, ld. a *De vita solitaria* első fejezeteit. Köszönöm Lázár Istvánnak a megjegyzését.

az akár könnyedebb *írás megmarad*.¹¹ Írni fogok tehát; és ha nem is érdekes számotokra, hogy újdonság gyanánt hallgassátok tőlem azt, amiből már korábban belétek gyökerezett szokást alakítottatok ki, számomra mindig érdekes, ha lehet ilyenekről beszélni, csak épp halljam és értem is magam, amikor beszélek, és ne halljam távolról, ami a prédikálók szokásos betegsége, hogy egyszerre vagyok fecsegő és süket. 16. Úgy fogom alakítani stílusomat, mintha ez a jelenlevőkhöz szóló beszédem egy, a távollevőkhöz intézett levél lenne, ámbár megvallom, nagyobbik és jobbik részem közöttetek van.

II.

1. Honnan kezdeném tehát, azaz félig távollevőként mit mondanék először, ha nem azt, amit egészen jelenlevőként mondani akartam, tudniillik Dávidnak ezt a versét: „Csendesedjete el, és lássátok meg!”¹² – amit, mint tudjátok, a negyvennegyedik zsoltárban helyezett el az a királyi próféta és prófétai király. 2. Ebben az Isten szellemétől származó, bár ember által kimondott, mindössze két igében, amelyek mindazonáltal felszólítanak, ha nem tévedek, életeteknek egész sora, minden reménye, és végül minden szándéka és végső célja benne foglaltatik; hogy mit kell tennetek, mire kell vágynotok, és mit kell remélnetek nemcsak az átmeneti, hanem az örök életben. 3. *Csendesedjete el tehát, és lássátok meg!*¹³ Ó, boldog lelkek, ó, fáradhatatlan és figyelmes őrzők, ó Krisztus szorgos és alázatos szolgálói, akik rövid szolgásgotok fejében nemcsak az örök szabadságot, de a nemeslelkűséget¹⁴ és az Atyától való származást¹⁵ is kiérdemeltétek! 4. Micsoda kíváncsú vétel, micsoda kedvező csere: egy keveset szolgálni, nem azért, hogy sokáig uralkodj, hanem hogy örökké! 5.

¹¹ A híres közmondásra utal: *Verba volant, scripta manent*. – A szó elszáll, az írás megmarad.

¹² Zsolt 46, 11: *Vacate et videte quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus et exaltabor in terra*. – „Csendesedjete el, és tudjátok meg, hogy én vagyok az Isten! Magasztalnak a népek, magasztal a föld.”

¹³ Zsolt 46, 11.

¹⁴ *Ingenuitas*. Jogilag a szabad szülőktől való származást, átvitt értelemben pedig nemeslelkűséget, egyenességet jelent.

¹⁵ *Filiatio*. Római jogi terminus, a fiúnak az apától való származását jelöli.

Hiszen hány évig szolgált Jákób, hogy halandó felesége legyen!¹⁶ 6. És „ez csak néhány napnak tűnt neki, annyira szerette őt”¹⁷ – így szól ugyanis az írás – és csak úgy nyerhette el, amit kívánt, hogy megkértszerelte szolgálatának idejét. 7. Számotokra, akik Istent szolgálják, a halhatatlan menyegző örök boldogsága kínálkozik. 8. Serényen szolgálják: ő másnak a nagy nyáját legeltette az emberek tüskés bozótjai között; ti egyenként a saját juhotokat legeltetitek, azaz ki-ki a saját lelkét, Jézus Krisztus boldogító és derűs legelőin. 9. Nyugodt szívvel szolgálják: nem ármányos a gazdátok, aki irigyelné jó sorotokat és növekedéseteket, mint amilyet Lábánban kellett neki elviselnie, hanem olyan, aki örömét leli a ti gyarapodásotokban és fejlődésetekben, szükségetekben megsegít, gyengeségetekben támaszul szolgál. 10. Róla valóban elmondhatná közületek mindenki, még ha önmagában szűkölködő és szegény is: „Gondol rám az Úr,¹⁸ az Úr az én pásztorem, nem szűkölködöm, füves legelőkön terelget,¹⁹ az Úrra vetettem terhemet, és ő gondot visel rám,²⁰ feltártam az Úrnak utamat, bízom benne, és ő cselekedni fog.”²¹ 11. *Csendesedjetek el*²² tehát és örvendjetek, akik pusztán az ő irgalmából kiérdemeltétek, hogy ilyen gazdátok legyen.

12. „A szabad időről is azért mondunk le, hogy szabad időnk legyen”, mondja Arisztotelész,²³ ti viszont magáért a szabad időért érjetelek rá:²⁴ érjetelek rá az időben, hogy ráérhesetek az örökkévalóságban, és

¹⁶ Ter 29–31. Ézsau haragja elől elmenekülve Jákóbnak hét évig kellett szolgálnia a gazdag pásztort, Lábánt, hogy elnyerje feleségül annak idősebb lányát, Leát, majd újabb hét éven át, hogy megkaphassa Ráheldt, akibe kezdettől fogva szerelmes volt. A két asszony, valamint a tőlük és szolgálólányaiktól született tizenhárom gyermek (egy leány és tizenkét fiú) a cselekvő és a szemlélődő élet allegóriájaként nyertek értelmezést.

¹⁷ Ter 29, 20.

¹⁸ Zsolt 40, 18.

¹⁹ Zsolt 23, 1–2.

²⁰ Zsolt 55, 23.

²¹ Zsolt 37, 5.

²² Zsolt 46, 11.

²³ Arist. *Eth. Nic.* 10, 7, 1177b4; vö. *Liber ethicorum*, 1177b1–5. Petrarca Arisztotelészt Grosseteste latin fordításában olvasta.

²⁴ A latinban mindkét mondatban a *vaco* ige szerepel; ahogyan a korábbi bibliai idézetben is (2, 1 és 11; Zsolt 46, 11) a különböző igékkel és kifejezésekkel való fordítást

sorsotokat ujjongva ismerjétek fel, amely még ragyogóbb lesz, ha mások sorsával összevetitek. 13. A hajósok bejárják a tengereket, a világ minden sarkán megfordulnak, vég nélkül bolyonganak idegen partokon, szelek, hullámok és sziklák között, a zúgó ár és az ég veszedelmei közt, miközben jeges eső áztatja hajuk, tagjaik elgémberednek, szinte pokoli éjszakákat élnek át, amikor körös-körül minden rémülettel tölti el a szerencsétleneket,

„s mindenhonnan a sűrű halál sandít a hajósra,”

ahogyan Vergilius mondja.²⁵ 14. Micsoda gyötrelmeket és veszélyeket fel nem vállalnak a harcos férfiak, akik számára a záporosót, szelet, jégesőt elviselni gyerekjáték? 15. Fegyverben töltik az éjszakát, a földön alsznak, önként néznek szembe a karddal, összerogyva véres sisakjukkal sértik fel a földet, nehogy gyávának vagy alávalónak tartsák őket, ha ezek közül bármit vonakodnának megtenni. 16. Végül már sebeiket nem is érezve fogadják a halált, és ami hányattatásaik közül a legkisebb, de az utolsó, mezítelenül és temetetlenül vetik őket a vadak prédájául és a madarak kénye-kedvére. E sok veszedelem díja a dicsőség és a halandó ellenség feletti győzelem, az pedig gyakran alacsony fizetségnek bizonyul azokért. 17. Egyetlen zsoldos sem elvetemültebb vagy hitványabb náluk. 18. A földművesek vesződése milyen? És a kereskedők viszonzásai? Hát a tudósok virrasztásai? A kézművesek és művészek izzadsága? A gazdagok aggodalmai? Milyenek fáradozásaik? Milyen a nagyratörők tolakodása és lótás-futása? Mindennek, kérdem én, mi más az eredménye, mint földi javak, mulandó dicsőség, röpke és múló gyönyör, a bármely szélnél ingatagabb és illékonyabb, igencsak gyarló és haszontalan népszerűség és elismerés? 20. Bukatókkal teli, tekervényes úton törekednek erre, amit ha elértek, talán megpihennek. 21. Addig az arisztotelészi tanítás szerint nem érnek rá, hogy ráérjenek, vagyis azért dolgoznak, hogy pihenjenek, és sokat dolgoznak, hogy keveset, vagy épp semmit se pihenjenek, sőt inkább, hogy még többet dolgozzanak.

(‘elcsendesedni’, ‘szabad idővel bírni’ és ‘ráérni’) a teológiai, illetve filozófiai kontextus indokolja.

²⁵ Verg. *Aen.* 1, 91. Ford. LAKATOS István.

Messze tévednek tehát, és ahogyan mondják, *teljesen elvétik az utat*.²⁶ 22. Megtéveszti őket vezetőjük, legyen az akár egy filozófus vagy egy tanácsadó, vagy kinek-kinek a saját veleszületett vélekedése; 23. ugyanis valójában miután sokáig és sokat dolgoztak, akár eljutottak kitűzött céljukhoz, akár nem, a munka csak gyarapodik, a gondok megkettőződnek, amelyeket nem kevésbé szokott halmozni az óhajtott siker feletti öröm, mint a kudarc okozta fájdalom. 24. Ezért helyesebb róluk azt mondani, hogy nem érnek rá egy kis időre sem azért, hogy soha ne érjenek rá.

25. Mennyivel jobb és megbízhatóbb tanácsot adok nektek, nem is én, hanem Isten prófétája, sőt maga Isten! Ugyanis így mondja: „Csenedesedjete el, és lássátok meg, hogy én vagyok az Isten!” 27. Ki szegülne ellen ennek az emberi parancsnak, és ki lenne olyan hitetlen, hogy még Isten szavát se hallgatná meg remegve, és ne vetné alá magát annak a parancsának, aki így kiált: *én vagyok az Isten?* 28. Csenedesedjete el, ez ugyanis az a tanács vagy inkább parancs, amelyet itt kapunk. 29. Csenedesedjete el, mondom, az parancsolja ezt, akinek nem lehet ellenszegülni, aki elől senki nem menekülhet, és nem is térhet ki, hacsak nem szökésével a békésen haragossá nem változtatja. Érjete rá tehát most, hogy mindig ráérjete! 30. Pihenjete a jelenben, hogy végül megpihenhessete. És micsoda reménnyel kecsegtet benneteket egy másik zsoltár: „Békésen feküdjete le, és aludjatok is el!”²⁷ 31. Mi más lenne ugyanis az, hogy *csenedesedjete el és lássátok?* Csenedesedjete el: ez a jelen nyugalom; lássátok: ez az örök nyugalom. 32. Csenedesedjete el a Földön, a mennyben meglátjátok; és már a Földön is, amennyiben tiszta és megtörtölték, képes a szem látni, bár még testben van. 33. Csodálatos dolog és meglehetősen szokatlan, ám sokkal szerencsésebb, mint a többi emberi ügylet: a többiek a fáradozással fáradozást nyernek, ti a pihenéssel a pihenést el is éritek. 34. Soha nem vásároltak még ilyen értékes árut ilyen alacsony áron. Készítséte lelketeke, nyújtsátok jobbotokat, vigyázzátok nagyon, nehogy elszalasszátok egy ilyen remek alkalmat! 35. A lélek nyugalmaát keresite? Semmi mást nem kérnek tőletek, csak

²⁶ Ter. Eun. 245: *Tu his rebus credis fieri? Tota erras via.* – „Te elhiszed, hogy így lehet? Hát félresiklasz teljesen.” Saját fordítás.

²⁷ Zsolt 4, 9: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.*

hogy lelketekben megnyugodjatok; a nyugalom nyugalmat szül, ennek eléréséhez egész életünkön át ernyedetlen és elszánt lélekkel kellett fáradoznunk, és nem tűnhetett súlyosnak semmiféle fáradság, amelynek ilyen kedves célja van, a nyugalom. 36. Most bizonyosan semmi más parancsot nem kaptok, mint hogy ne fáradozzatok, és hogy az örök pihenésre készülve tanuljatok meg pihenni már most. 37. És ha azt a nyugalmat kedvelitek, akkor nem illik megvetni emezt sem, amely önmagában is kellemes, és a másik, még kellemesebbhez nyílt, egyenes, biztonságos és örömteli utat tár fel.

38. Csenedesedjete el, testvéreim; rövid tanítás ez, és nem is nehéz. Nem azt kéri tőletek, hogy harcoljatok, hogy hajózzatok, hogy szántsatok, hogy buzgólkodjatok, hogy aranyat, hírnevet, hiú műveltséget, a gyönyörökhöz szükséges eszközöket halmozzatok fel. 39. Mindezek haszontalanok, károsak, ártalmasak; sokba kerülnek, fárasztó az utánukjárás, ha megszereztük őket, nem elegendők, ha elveszítjük őket, fájdalmat okoznak, ha meg akarjuk őrizni őket, aggodalmat keltenek, ezekben nem lelhetünk semmiféle nyugalmat, fáradság és félelem származik mindegyikből. 40. Egyetlen igen biztonságos, igen hasznos, igen könnyű tanítást kaptok, hogy csenedesedjete el. Ugyanis azt mondta, *csenedesedjete el*, amit pedig hozzátett, hogy *lássatok*, az nem egy másik parancs, hanem úgy tűnhet, hogy az előbbinek a díja. 41. Ki lehetne olyan mihaszna, hogy ne tudná teljesíteni azt, hogy pihenjék? Bizonyára, ha valami olyasmiről szólna a parancsolat, ami gyötrelmet okoz a halandóknak, ki-ki felhozhatná saját védelmében teste vagy lelke gyengeségét, elfoglaltságait, akadályoztatását, tapasztalatlanságát, tudatlanságát. 42. Nos hát miféle kifogás marad, ha ez az egy az előírás: *pihenjete*? Talán van valaki, aki ezt nem képes megtenni?²⁸ 43. Hiszen közismert az a mondás, hogy *az elszánt embernek semmi sem nehéz*, amit Horatius így mond:

„nincsen gát ami visszatart
bennünket,”²⁹

²⁸ A latin szövegből az *aut illud* kirekesztendő.

²⁹ Hor. *Carm.* 1, 3, 37. Ford. SZEPESY Gyula.

mindazonáltal sok minden nemcsak nehéz vagy fáradságos, hanem lehetetlen és teljesen elérhetetlen az ember számára. 44. Azonban ki ne tudna ráérni? Van, aki fél a tengertől, más kerüli a forróságot, ez a kardtól és a portól retteg, amaz kerüli az erőfeszítést vagy a munkát, de kérdem én, ki félne a pihenéstől, ha nem az, aki gyűlöli önmagát? 45. Érjete rá tehát, mert ha ráértetek, pihenni fogtok, és ha pihentek, látni fogtok, ha pedig láttok, örvendezni fogtok, és az igazságnak örvendve boldogok lesztek.³⁰ nem létezik ennél sem bizonyosabb, sem magasztosabb boldogság. 46. A nyugalomban a lélek bölccsé válik, amely erény elsősorban a látásban áll; ezt azok is megerősítik, akik számára ismeretlen az igazi nyugalom és a tökéletes látás, valamint mindkettő igaz forrása.³¹ 47. És mégis – ó, nyomorult és vak halandók –, van, aki a fáradozást szereti, és retteg a nyugalomtól s gyűlöli azt. 48. Olvastam egy bizonyos öregről, akinek, mivel sem a szükség nem sürgette, és hosszú élete is valószínűleg kifárasztotta, így rászorult a nyugalomra, korára tekintettel az uralkodó megparancsolta, hogy vonuljon nyugalomba, megtiltotta, hogy dolgozzon, távol tartotta a közügyektől és eltiltotta a kúriától, amely a gondok forrása. 49. Ő azonban, akinek ezért hálásnak kellett volna lennie, ezt rossz néven vette, panaszkodott és úgy siratta magát, mintha meghalt volna, mígnem az, aki nyugalomba vonulását megparancsolta, a meggondolatlan öreget visszahelyezte fáradalmai és gondjai közé.³² 50. S bár csak erről az egy öregről olvastam, mégis milyen sok ehhez hasonló öreget láttunk, akiket sem a józan ész, sem a vénség nem képes elszakítani kötelmeiktől és fáradságos ügyleteiktől, hacsak nem akarátuk ellenére; és amikor a természet legnagyobb jótéteményét kapják, azt igazságtalansággal vádolják. 51. Hát nem fején találta a szöveget Ágoston Az igaz vallásról írt könyvében: „Ennek a világnak a barátai annyira félnek kibontakozni annak öleléséből, hogy semmi sem gyötrelmesebb számukra, mint nem gyötrődni?”³³ Így írta.

³⁰ Vö. Zsolt 46, 11 és 5, 12, valamint 1Kor 13, 6; August. *Conf.* 10, 23, 33: *beata quippe vita est gaudium de veritate.*

³¹ Arist. *Eth. Nic.* 6, 5, 1140b9.

³² Sen. *De brev. vitae* (*Dial.* 10) 20, 3.

³³ August. *De vera religione* 35, 65.